

I Charakterystyka UKD

Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna (UKD) to język informacyjno-wyszukiwawczy, typu klasyfikacja.

Cechy charakterystyczne UKD:

- Międzynarodowy charakter

UKD jest językiem uniwersalnym, ma międzynarodowy i powszechny zasięg, jest czytelna w międzynarodowej wymianie informacji.

- Zakres dziedzinowy nieograniczony

Zakres obejmuje wszystkie dziedziny wiedzy (całkowity i wyczerpujący podział). Organizuje w jednym drzewie klasyfikacyjnym dyscypliny naukowe i dziedziny wiedzy praktycznej.

- Hierarchia w drzewie klasyfikacyjnym

Na strukturę klasyfikacji składają się klasy i zachodzące między nimi związki, zwane relacjami hierarchicznymi. Zrąb główny podziału wiedzy uporządkowany jest w jednym drzewie hierarchicznym (tablice główne), a pojęcia powtarzające się w wielu dziedzinach lub w wielu różnych obszarach badawczych jednej dziedziny zorganizowane są w wielu dodatkowych, niezależnych hierarchiach (poddziały wspólne w tablicach pomocniczych oraz poddziały analityczne i syntetyczne).

- Notacja dziesiętna uniezależniająca ten język informacyjny od języków etnicznych

W UKD zastosowano notację dziesiętną, tj. hierarchiczny sposób znakowania klas za pomocą ciągów cyfr arabskich; symbole klas podrzędnych utworzono przez dopisanie jednej cyfry do symbolu klasy nadrzędnej. Dla ułatwienia odczytywania długich symboli klasyfikacyjnych po każdym trzech cyfrach (z wyjątkiem ostatniej trójki) umieszcza się kropkę, np.:

3	Nauki społeczne
34	Prawo. Nauki prawne
341	Prawo międzynarodowe
341.1	Prawo organizacji międzynarodowych

- Klasyfikacja dokumentacyjna

Za pomocą UKD klasyfikować można zarówno książki, o zakresie tematycznym zwykle dość ogólnym, jak i artykuły z czasopism specjalistycznych, normy, patenty. W praktyce wykorzystywana jest zarówno w bibliotekach, bibliografiach, jak i w muzeach i archiwach, a także w internetowych serwisach informacyjnych.

- Klasyfikacja półfasetowa

UKD jest określana mianem klasyfikacji półfasetowej, a to ze względu na wyodrębnienie takich kategorii ogólnych, jak język i forma dokumentu, czas, miejsce i grupa etniczna. Ponadto strukturę UKD do struktury klasyfikacji fasetowej zbliża wyodrębnienie tablic poddziałów wspólnych ze wskaźnikami: - 02 Właściwości; - 03 Materiały; -04 Relacje. Metody. Działania; - 05 Osoby, jak również tworzenie przy pomocy poddziałów analitycznych alternatywnych hierarchii w działach głównych.

- Klasyfikacja ujęciowa

Te same pojęcia są umieszczane w różnych działach UKD zależnie od aspektu, w którym są rozpatrywane.

I.1 Historia UKD

W 1895 roku Melvil Dewey wyraził zgodę na modyfikację swego systemu klasyfikacyjnego (Klasyfikacji Dziesiętnej Deweya) i przekazał wszelkie prawa autorskie do tej modyfikacji założonemu przez Paula Otleta i Henri La Fontaine'a International Institute of Bibliography. W 1907 roku opublikowano publikację pod tytułem *Manuel du répertoire bibliographique universel*, która została uznana za pierwsze wydanie Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej. W 1937 r. International Institute of Bibliography przyjął nazwę International Federation for Information and Documentation (FID), pozostając właścicielem praw autorskich do UKD. W 1992 roku prawo własności intelektualnej do UKD wraz z całą odpowiedzialnością za UKD zostało przekazane Konsorcjum UKD¹.

W Polsce najwcześniej – już w 1907 r. – zaczęto stosować UKD w Bibliotece Publicznej m. st. Warszawy. Pierwsza polska wersja skróconych tablic UKD została opublikowana w 1923 r. Pierwsze polskie wydanie tablic UKD, autoryzowane przez FID, zostało opublikowane w 1938 r. W latach 1959-1972 Instytut Informacji Naukowej i Technicznej przygotował i ogłosił pełne wydanie Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej – FID 327. Było to pierwsze po wojnie pełne wydanie tablic UKD na świecie. W 1982 r. Instytut Informacji Naukowej i Technicznej rozpoczął powtórny pełną edycję niektórych działów zaktualizowanych przez FID – FID 607. W latach 1974-1979 wydano czterotomową wersję pośrednią – FID 502. W 2002 r. Instytut IINTE został zlikwidowany, a jego prawny następcą Zakład IINTE w Instytucie Mechanizacji Budownictwa i Górnictwa Skalnego prac w zakresie edycji UKD nie prowadzi.

W 1951 r. zostały wydane pierwsze polskie tablice skrócone pt. *Klasyfikacja dziesiętna w Przewodniku Bibliograficznym. Tablice wybranych znaków dziesiętnych i objaśnienie wstępne* w opracowaniu J. Bornsteinowej. W 1954 r. ukazały się do nich *Uzupełnienia*. Kolejne wydania skrócone tablic UKD w Polsce to w kolejności: FID 424 z 1969 r., FID 546 z 1978 r., FID 667 z 1988 r. Konsorcjum UKD P022 z 1997 r., Konsorcjum UKD P058

¹ B. Sosińska-Kalata, *Podręcznik UKD dla bibliotekarzy i pracowników informacji*, Warszawa 1993, s. 50-51.

z 2006 r. oraz Konsorcjum UKD nr 102 z 2019 r. Biblioteka Narodowa, która obecnie jest jedynym wydawcą tablic UKD w Polsce, zajmuje się przygotowywaniem ich polskojęzycznych edycji od blisko 60 lat, co wiąże się z wykorzystywaniem tej klasyfikacji w polskiej narodowej bibliografii bieżącej – „Przewodniku Bibliograficznym”, od 2020 r. „Urzędowym Wykazie Druków wydanych w Rzeczypospolitej Polskiej. Przewodniku Bibliograficznym”. Od 1949 r. symbole UKD umieszczane są w opisach rejestrowanego w nim piśmiennictwa, od 1986 r. klasyfikacja ta wyznacza jego układ.

I.2 Konsorcjum UKD

Prawnie UKD jest własnością Konsorcjum UKD² z siedzibą w Hadze. Konsorcjum UKD jest nierządową i samofinansującą się organizacją międzynarodową. W gestii Konsorcjum UKD leży tworzenie i modyfikowanie słownictwa i gramatyki UKD oraz czuwanie nad rozwojem oraz popularyzacją UKD³. W skład Konsorcjum UKD wchodzi: Executive Committee; UDC Editorial Team⁴; UDC Advisory Board.

UDC Advisory Board⁵ to ciało doradcze Konsorcjum UKD. W jego skład wchodzi 24 ekspertów⁶ z 19 krajów, w których stosowana jest UKD.

Członkowie UDC Advisory Board:

- zgłaszają uwagi do polityki i planów Konsorcjum UKD,
- pracują nad rewizją wybranych działów UKD, w zależności od swoich umiejętności i możliwości czasowych,
- pomagają w znalezieniu specjalistów, którzy mogą współpracować w rewidowaniu symboli UKD,
- popularyzują wiedzę na temat UKD, prac Konsorcjum UKD i kolejnych rewizji tablic UKD,
- przeglądają, komentują propozycje Konsorcjum UKD,
- zgłaszają propozycje do "Extensions and Corrections to the UDC",
- biorą udział w projektach badawczych w ramach Konsorcjum UKD.

Pracownia UKD od 2009 r. współpracuje z Konsorcjum UKD i UDC Advisory Board⁷.

Konsorcjum UKD prowadzi co rok aktualizowaną bazę danych o nazwie Master Reference File (MRF). MRF zawiera wzorcową wersję UKD, opracowaną na podstawie drugiego międzynarodowego wydania

² UDC Consortium: <http://www.udcc.org/>

³ I. McIlwaine, *The Universal Decimal Classification: a guide to its use*, The Hague 2007.

⁴ Przewodniczącą UDC Editorial Team jest Aida Slavic;

⁵ UDC Advisory Board: <http://www.udcc.org/members.htm#board>

⁶ W 2009 r. dr Jolanta Hys z Instytutu Bibliograficznego weszła w skład UDC Advisory Board, a w 2019 w skład UDCC Executive Committee.

⁷ UKD w Bibliotece Narodowej w kontekście współpracy z Konsorcjum UKD: <http://www.bn.org.pl/dla-bibliotekarzy/ukd/materialy-warsztatowe>

pośredniego tablic w języku angielskim i obejmującą obecnie 71.870 symboli klasyfikacyjnych. MRF stanowi podstawę opracowania wszelkich wydań tablic UKD, których publikacja wymaga uzyskania przez wydawcę licencji wydawanej przez Konsorcjum UKD odpłatnie na określony czas.

Obecnie 8 krajów Europy prezentuje plik wzorcowy UKD we własnej wersji językowej, w tym Polska, jako Polska UKD Online⁸. Są one prezentowane online w posadowionej na serwerze Konsorcjum UKD bazie o nazwie UDC online. UDC online⁹ to kompletna, aktualizowana na bieżąco baza, zawierająca pełne tłumaczenie pliku wzorcowego UKD¹⁰.

Poza wersją pełną MRF, Konsorcjum UKD przygotowało wersję skróconą, tzw. UDC Summary, zawierającą około 2.600 symboli UKD. Jest to pierwszy w historii UKD schemat symboli UKD w wolnym dostępie dla użytkowników Internetu¹¹. UDC Summary zostało przygotowane w języku angielskim i przetłumaczone na 57 języków narodowych, w tym na język polski. UDC Summary zostało w całości opublikowane w modelu Linked Data.

⁸ Polska UKD Online: <https://pl.udc-hub.com/pl/login.php>

⁹ UDC Online: <http://www.udc-hub.com/>

¹⁰ Prace nad adaptacją MRF na język polski: <http://www.bn.org.pl/dla-bibliotekarzy/ukd/adaptacja-mrf>

¹¹ UDC Summary (wersja polska): <http://www.udcsummary.info/php/index.php?lang=pl&pr=Y>